

VYTIS VALATKA

Kazimiero Simonavičiaus universitetas

MITO PASAULIS KAIP SAIKINGUMO, MORALUMO IR BŪTIŠKUMO SKLEIDIMOSI VIETA KINIKŲ FILOSOFIJOJE

Antique Cynicism: A World of *Mythos* as the Place
where Modesty, Morality and Being Unfolds

SUMMARY

The Antique cynical philosophy earned its fame by the first total anti-civilizational insurrection within the frames of history of Western culture. According to cynics, the concept of morals established by civilization destroys temperance as the fundamental principle of human being and nature, thus precluding every possibility of human happiness. Therefore human race needs to return to primordial temperance. The perfect examples of the latter were traced by cynics in the reality constructed by myths, namely, in lives of ancient Greek heroes and mythological barbarian sages and warriors as well as in equivalent of Thomas More's Utopia – remote imaginary island "Pera". The cases of sanctions following violation of natural temperance are also taken from mythical world. The best pattern for that is an interpretation of Prometheus' fate. According to cynics, this titan, so honored and worshiped in Ancient Greece, nevertheless was rightly hammered to a rock, since the fire he brought was the first reversion of mankind from primordial temperance and, eventually, the first step to civilization, which brought with itself effeminacy, laxity and surplus of pleasures. Although patterns of natural temperance were found in mythical world, cynics believed that this world may and should be translated into reality. Continual *askesis* – practice of temperance for both body and soul – was regarded as the only instrument for such a realization. According to cynics, body must be strengthened by gymnastics, exercises of endurance and manual work whereas soul must be fortified by education.

SANTRAUKA

Kinikų filosofija išgarsėjo pirmuoju Vakarų kultūros istorijoje totaliu maištu prieš civilizaciją. Pasak kinikų, civilizacijos įtvirtinta moralės samprata griaua pamatinį žmogiškosios prigimties ir būties principą – sai-

RAKTAŽODŽIAI: kinikai, aukso amžiaus mitas, saikingumas, askezė, vartojimo visuomenė.

KEY WORDS: cinics, myth of the Golden Age, temperance, ascesis, consumer society.

kingumą. Šitaip užkertamas kelias bet kokiai žmogiškosios laimės galimybei. Tad žmonija privalanti grįžti prie prigimtinio saikingumo. Jo pavyzdžius kinikai atranda mitų konstruojamoje tikrovėje: graikų herojų ir legendinių barbarų karžygių ir išminčių gyvenimuose bei Tomo Moro *Utopijos* atitikmenyje – nuošalioje menamoje saloje „Pera“, kurioje karaliauja radikalusis saikingumas. Realių griežtų sankcijų už prigimtinio saikingumo griovimą atvejai taip pat pateikiami iš mitinio pasaulio. Geriausias to pavyzdys – Prometėjo likimo interpretacija. Pasak kinikų, šis Antikoje taip gerbtas ir garbintas titanas buvo teisingai prikalts prie uolos, nes jo atneštoji ugnis buvo pirmasis žmonijos nusigrėžimas nuo prigimtinio saikingumo ir pirmasis žingsnis į išlepimą, išglebimą ir malonumų perteklių atnešusią civilizaciją. Prigimtinio saikingumo pavyzdžius įžvelgdami mitiniame pasaulyje, kinikai vis dėlto tikėjo, kad šį pasaulį žingsnis po žingsnio galima ir netgi būtina paversti realybe. Vieninteliu patikimu metodu tam pasiekti laikyta askezė – saikingumo pratybos tiek kūnui, tiek sielai. Kinikų įsitikinimu, kūnas privalo nuolat būti stiprinamas gimnastikos, ištvėmės pratimais ir fiziniu darbu, o siela – išsilavinimu ir auklėjimu.

ĮVADAS

Kad pasaulis susideda iš mitų ir pasakų, filosofai puikiai žino. Beje, ir patys filosofai dažnai pasakoja pasakas ir mitus apie pasaulį ir gyvenimą jame arba už jo, tiesa, ne visada tą pripažindami. Pripažįstantieji savo motyvus aiškina įvairiai. Vieniems mitai ir pasakos – puiki raiškos priemonė įtaigiai ir paveikiai pristatyti savo idėjas, pozicijas, koncepcijas ar net išstisias teorijas. Kitų įsitikinimu, į tikslumą pretenduojančios, tačiau jo taip ir nepasiekiančios, be to, apskritai pernelyg specifinės ir sudėtingos sąvokos bei iš jų lipdomi teiginiai nereprezentuoja pakankamai paprastų pasaulio ir gyvenimo reiškinių, juos tik visiškai komplikuoja, supainioja ir iškreipia. Šiems reiškiniams atskleisti daug labiau tinkanti įprasta kalba, nevengianti gyvenimiškų ir tikroviškų pasakų ir mitų, kurių personažai paryškina ar išryškina minėtų reiškinių esmę ar atskirus aspektus. Tretieji teigia, jog tikrovė yra per daug plati, gili ir sudėtinga, kad galėtų tilpti siauru, ribotu, tinkamo konteksto pločio ir gylio nepasiekiančių sąvokų rėmuose. Tad ją geriausiai pagauna talpios metaforos, pasakos ir mitai, kurių perkeltinė prasmė vaizdžiau-

siai ir tiksliausiai atveria po fragmentišku paviršiumi slypinčią pasaulio ir gyvenimo gelmę ir pilnatvę. Ketvirtieji tiesiog yra meniško nusiteikimo mąstytojai, mėgstantys žaisti mitais, pasakomis, metaforomis etc., šitaip atskleisti, o gal paslėpti (o gal slepiant atskleisti ar atskleidžiant paslėpti) tikrovės pėdsakų pėdsakus, ženklų ženklus ir t. t.

Galima atrasti penktuosius, šeštuosius, septintuosius etc. Galima vardyti ir vardyti. Bet jau Aristotelis įžvelgė ėjimo begalybės link ydingumą. Tad kol kas apsiribokime pradiniu teiginiu apie filosofų pomėgį pasakoti mitus ir pasakas. Dėl to klausimų nekyla. Tačiau lieka klausimas, kur tos filosofų pasakos gali nuvesti? Atsakymas gana paprastas – arba teigiama, arba neigiama linkme. Neigiamos krypties pavyzdžiai yra gana gerai žinomi. Užtenka prisiminti XX a. bandymus realizuoti marksistinės filosofijos mitus (tiesa, pats Marxas su tuo turi mažai ką bendra – čia labiausiai nagus prikišo entuziastingi, bet prasti, galios ir valdžios ištroškę jo interpretatoriai praktikai) ar Nietzsche's antžmogio koncepciją (nors Nietzsche čia visai niekuo

dėtas – vėlgi kaltė tenka tokiems pat prastiems, entuziastingiems, galios ir valdžios ištroškusiems jo interpretatoriams). Teigiami pavyzdžiai, kaip visada,

sunkiau pastebimi. Straipsnyje bus kalbama apie vieną iš jų. Tai Antikos filosofų kinikų papasakotas mitas apie negalutinai prarastą aukso amžių.

MORALUMO IR BŪTIŠKUMO PILNATVĖ IR TRŪKIS: SAVITA AUKSO AMŽIAUS IR PROMETĖJO MITŲ SINTEZĖ

Antikinė kinikų filosofija išgarsėjo pirmuoju Vakarų kultūros istorijoje totaliu maištu prieš civilizaciją. Pasak kinikų, civilizacijos įtvirtinta moralės samprata, žmogaus gyvenimo tikslu skelbdama malonumų vaikymąsi, griaua pamatinį žmogiškosios prigimties principą – radikalųjį saikingumą, t. y. maksimalų poreikių apribojimą. Tuo užkertamas kelias bet kokiai žmogiškosios laimės galimybei. Tad žmonija privalanti grįžti prie prigimtino saikingumo. Jo pavyzdžius kinikai atranda mitų konstruojamoje tikrovėje. Pirmiausia idealizuotoje, ideologizuotoje ir todėl mitologizuotoje praeityje. O tai ne kas kita kaip antikiniam žmogui gerai pažįstama aukso amžiaus mito erdvė. Tai ikicivilizacinė – prigimtinė – žmonijos būklė, tokia miela, artima, trokštama, kažkada neabejotinai buvusi, dar šiek tiek apčiuopiama, bet *vis dėlto jau buvusi*.

Šį aukso amžių kinikai suprato labai hesiodišškai – kaip visuotinio dorumo, laimės, taikos ir ramybės būvį. Saikingiems to amžiaus žmonėms visiškai pakakdavę to, ką jiems teikusi dosni ir derlinga žemė. Tuomet viešpatavusi ir visuotinė žmonių lygybė. Štai, pasak kinikams prijautusio graikų satyriko ir skeptiko Lukiano iš Samosatės, tada nebuvo nei vergų, nei šeimininkų¹. Deja, šį palaimingą būvį pakeitusi civilizacija, kuri, paėngusi prigimtino saikingumo maksimumą, stipriai ir ilgai laikui suluošino žmogaus

prigimtį. Pasak Diogeno, visos civilizuočių žmonių gudrybės, išradimai ir mašinos nedavė jų gyvenimui jokios naudos, nes tie žmonės savąjį protą panaudojo ne saikingumui ir kitoms dorybėms puoselėti, o vien malonumų siekimui². Taigi civilizacija aukščiausiu gėriu paskelbė malonumų perteklių. Aukštą statusą čia įgijo ir priemonės, padedančios siekti to pertekliaus: turtas, šlovė, valdžia, kilmingumas etc. Malonumų pertekliui tapus laimės analogu, tarp žmonių prasidėjo kova dėl jo ir jo pasiekimo priemonių. Šios nenatūralios, visiškai nereikalingos, pirmųjų žmonių net neįsivaizduotos kovos padariniais tapo karai, turtinė ir teisinė nelygybė – nevienodas malonumų bei jų šaltinių pasiskirstymas visuomenėje ir jį atitinkantis nevienodas socialinės galios kiekis – ir galiausiai vergovė – didžiausia civilizacijos yda.

Įdomu, kad šis civilizacinis būvis kinikų buvo suprantamas kaip ne toks realus, ne toks tikras, ne toks būtiškas nei aukso amžius. Būtent pastarasis tobulai, užbaigtai atitikęs gamtos ir jos integralios dalies – žmogaus prigimties – tvarką. O civilizacija, griaudama šią onto-antropologinę sąrangą, iškreipia realybę ir mažina tikrosios būties kiekį tiek makrokosme, tiek mikrokosme. Tad ikicivilizacinis būvis kinikams buvo iš esmės tas pats, kas Platonui idėjų pasaulis – gėrio, būties, grožio ir tvarkos pilnatvė. Civiliza-

cija atitiko platoniškosios olos – šešėlių karalystės – alegoriją. Tiesa, pats tas civilizacinis būvis, realiai žvelgiant, buvo gerokai ideologizuotas ir mitologizuotas. Kinikai jį piešė kaip blogio, ydos, tamsos, nebūties karalystę, šia mitologema pridengdami (o gal norėdami galutinai paslėpti, kad nebeliktų abejonių savo teismu) teigiamus civilizacijos aspektus.

O kada įvyko tas nelemtas, kito garsaus mito terminais kalbant, ikariškas kritimas iš šviesos karalystės į šešėlių pasaulį? Natūralu, kad mito erdvėje moralumą įtvirtinę kinikai šį civilizacinio lūžio tašką taip pat apgaubė mito skraiste – civilizacijos kūrėju ir prigimtinio būvio griovėju čia paskelbtas titanas Prometėjas! Būtent šį mitinį herojų kinikai laikė visų žmonijos nelaimių pradininku ir kaltininku. Tokia kinikų pozicija iš pirmo žvilgsnio galėtų atrodyti bent jau keista. Juk kur jau kur, o antikinėje Graikijoje Prometėjas buvo turbūt labiausiai garbi-

namas mitinis herojus. Vis dėlto žinant apie kinikų orientaciją į saikingumo dorybę, ši jų pozicija tampa visiškai logiška. Juk, pasak mito, Prometėjas padovanojęs žmonėms ugnį. Tiesa, tipiško antikinio graiko akyse toks poelgis tapatus žygdarbiui – ugnis iš karto palengvinusi sunkų žmonijos gyvenimą. Tačiau kinikų požiūriu, tai nėra joks žygdarbis. Priešingai, ugnies dovanojimas žmonėms – tai ne kas kita kaip pats sunkiausias nusikaltimas, už kurį Prometėjas buvo teisingai nubaustas. Štai Diogeno teigimu, „teisinga, kad Prometėjas, kaip sako mitas, buvo prikaltas prie uolos, o peslys draskė jo kepenis.“³ Mat Prometėjo dovanotoji ugnis buvusi „pirmas žingsnis į išlepimą ir prabangą.“⁴ Kitaip sakant, tai buvo pirmas žmonijos žingsnis į malonumų perteklių įtvirtinusią civilizaciją. Taigi civilizacinį posūkį kinikai įrėmino gana neįprastoje ir netikėtoje aukso amžiaus ir Prometėjo mitų sintezėje.

MITINĖS ERDVĖS LIEKANOS „IŠKREIPTOJE“ REALYBĖJE: BARBARAI, TOLIMOS SALOS, GYVŪNAI

O ar įmanomas priešingas judesys? Ar įmanoma sugrįžti į moralią ir būtišką prigimtinę būklę? Kinikų įsitikinimu, ne tik galima, bet ir tiesiog būtina sugrįžti į šios būklės paprastumą ir saikingumą, nes, kaip nuolatos kartojo Antistenas, „saikingumas esantis žmogaus gyvenimo tikslas.“⁵ Juk pasak kinikų, vien tik radikalus saikingas gyvenimas, apsiribojantis minimaliais prigimtiniais poreikiais, kuriuos visur ir visada lengva patenkinti, tegali užtikrinti laimę – sielos ramybę bei gerą nusiteikimą. O civilizacijos įtvirtintas malonumų perteklius lemia nepasitenkini-

mą, nerimą ir baimę. Pasak vadinamojo smagračio principo, to pertekliaus nuolat geidžiama, bet niekad nepakanka ir kuo labiau nepakanka, tuo labiau geidžiama, nuolat bijoma, kad niekada nebus pasiektas trokštamas malonumų kiekis ar dėl nelemtos likimo užgaidos bus prarasti ir jau turimi malonumai...

Tad kinikų įsitikinimu, grįžti į prigimtinę žmonijos būklę įmanoma. Mite apie praeitį glūdintis „Aukso amžius“ dar nėra galutinai prarastas. Juolab kad kai kuriuose pasaulio kraštuose šis amžius vis dar tebegyvuoja. Tokiems pri-

gimtinio saikingumo arealams pirmiausia priskiriamos kai kurios barbarų gentys – persai, skitai etc. Šių genčių gyvenimas akivaizdžiai idealizuojamas ir mitologizuojamas. Teigiama, kad barbarai dar nepraradę pirmapradžio santykio su gamta ir prigimtimi. Jų asketiškas gyvenimas, grūdinantis tiek kūną, tiek sielą, kinikų nuolat iškeliamas pavyzdžiu išlepusiems ir ydų sugadintiems graikams ir daugeliui barbarų.

Tokio saikingo, asketiško gyvenimo įsikūnijimais pripažinti persų karalius Kiras ir mitologinis skitų išminčius Anacharsis. Įdomu, kad Antistenas Kirą prilygino antikiniam graikų herojui Herakliui – dorybingumo, saikingumo, išsvermingumo, tvirtumo, darbštumo įsikūnijimui⁶. Nuo Kiro šiomis dorybėmis neatsilikęs ir Anacharsis. Štai nežinomas kinikų autorius į Anacharsio lūpas įdėjo tokius žodžius: „Mano drabužis – skitiškas plonytis apsiaustas, mano avalynė – mano paties kojų padai, mano guolis – visa žemė, mano maistas paskaninamas vieninteliu prieskoniu – badu, ir aš nevalgau nieko, išskyrus pieną, sūrį ir mėsą.“⁷ Šį maistą skitams teikiančios gausios galvijų bandos. Jos, kaip ir visa skitų žemė, yra bendra visų skitų nuosavybė, todėl čia nevyksta karai dėl turto⁸. Nepuola skitų ir jokie išoriniai priešai bijodami jų susiklausymo, išvermės ir tvirtumo.

Dorybingųjų Kiro, Heraklio, Anacharsio ir kt. pavyzdžių susiejimas į vieną saikingumo didaktikos sistemą – įdomi helėniškųjų ir barbariškųjų mitų sintezė ir simbiozė. Vis dėlto realus barbarų – tiek skitų, tiek persų, tiek kitų – pasaulis buvo visai kitoks. Puolamieji-grobiamieji karai, užkariautųjų pajungimas ir pavergimas, meilė valdžiai, turtui ir prabagai, mėgavimasis ir lėbavimas etc. barbarams buvo būdingi ne mažiau nei civilizuotiems helėnams.

Mitologizuotos barbarų gentys nebuvo vieninteliai mitinės erdvės taškai, į kuriuos kinikai projektavo prigimtinio moralumo ir būtiškumo dominavimą. Saikingumo karalystėmis skelbtos ir antikiniam pasauliui dar nežinomos, jo dar neatrastos vietos. Paprastai tai būdavo pačių kinikų vaizduotės sukurtos salos – tam tikri Tomo Moro Utopijos salos provaizdžiai. Apie vieną tokią įsivaizduojamą salą rašė Diogeno mokinys Kratetas savo poemoje „Elgetos krepšys“ (*Περα*). Šitaip vadinosi ir šioje poemoje aprašoma sala. Elgetos krepšys kinikų filosofijoje ir gyvenimo būde vaidino labai svarbų vaidmenį. Tai buvo viena kiniko insignijų – vienas kiniškojo skurdo, saikingumo, maksimalaus poreikių apribojimo simbolių. Tad jau pats salos pavadinimas rodo, kad joje viešpatauja prigimtinis saikingumas. Apie tai kalba ir vienintelis išlikęs poemos fragmentas:

„Yra sala „Elgetos krepšys“ vidury vyno spalvos ydos jūros.
Nuostabi ir derlinga toji sala. Valdų aplinkui neturi.
Apsirijęs kvailys ir veltėdis, kaip ir paleistuvis netikęs,
Riebaus užpakalio ištroškęs, į salą šią neįleistas.
Figos, česnakai ir kmynai toje saloje gausiai dera.
Piliečiai čia nekariauja ir nesipyksta dėl dingsčių niekingų,
Pinigų ir šlovės nieieško, ginklu į juos skindami kelią.“⁹

Taigi šioje saloje gyvena tik tie žmonės, kurie praktikuoja saikingumo dorybę. Jie sugeba pasitenkinti paprastu maistu ir gėrimu, minimaliu kitų natūralių malonumų kiekiu. Visiems salos gyventojams laikantis saikingumo maksimos, civilizacijos įtvirtintam malonumų pertekliui čia nebelieka vietos. Nebelieka vietos ir karams dėl šio malonumų pertekliaus bei priemonių jam pasiekti – turto, šlovės etc.

Tad kinikai idealią aukso amžiaus mito visuomenę projektavo į tam tikras barbarų gentis ir įsivaizduojamas tolimas salas. Kita vertus, ryškių prigimtinio saikingumo pavyzdžių jie atrasdavo ir daug artimesniame – gyvūnų – pasaulyje. Šis taip pat neišvengė akivaizdžios idealizacijos ir mitologizacijos – kinikai jį laikė saikingos visuomenės etalonu. Mat pasak kinikų, gyvūnai visur ir visada yra saikingi ir ištvermingi. Štai Diogeno tvirtinimu, „gyvūnai geria vandenį ir maitinasi augalais; dauguma jų per visus metus vaikšto nuogi (t. y. neapaugę kailiu), jie neužaina į jokių namus, jiems nereikia ugnies..., visi jie vienodai stiprūs ir sveiki ir jiems nereikia nei gydytojų, nei vaistų.“¹⁰ Diogenui pritaria nežinomas kinikų autorius: „drambliams nebū-

dingas godumas, liūtai nekaupia brangenybių, jaučiai nekepa pyragų ar meduolių ir nesipuošia Mileto audiniais..., jie, kitaip nei žmonės, nepaverčia panašių į save tarnais.“¹¹ Tad kinikų įsitikinimu, būtent iš gyvūnų žmonės turėtų mokytis tobulo saikingumo.

Šis kinikų pasiūlymas vertas dėmesio. Gyvūnų pasaulis iš tiesų galėtų pasigirti daug mažesniais poreikiais, nei žmogiškasis. Bet ar gyvūnų pasaulį galime laikyti saikingumo ir lygybės etalonu? Turbūt nelabai. Tarp gyvūnų paprastai egzistuoja socialinė hierarchija, tad, kinikų terminais kalbant, vieni gyvūnai yra „ponai“, kiti – „tarnai“. Liūtai nekaupia brangenybių, tačiau jie, kaip ir kiti plėšrūnai, aršiai kaunasi dėl grobio, noriai jį atima iš silpnesniųjų. Esant pakankamai dideliame ėdesio kiekiui, gyvūnai paprastai nerodo saikingumo pavyzdžių. Na, nebent išimtis turėtų būti suteikta kupranugariams, mandagai ir oriai užleidžiantiems vieni kitiems vietą prie upokšnio ar kito vandens telkinio. Nors ir ši išimtis gali būti šiuolaikinis mitas, populiarinamas per *National Geographic*, *Discovery*, *Wild Nature* ir pan. globalios televizijos kanalus ar kitas žiniasklaidos ir mitosklaidos priemones.

ASKEZĖ KAIP GALIMYBĖ SUGRĮŽTI Į MITINĘ AUKSO AMŽIAUS ERDVĘ

Taigi kinikai aukso amžiaus likučius atrado kai kuriose barbarų gentyse, įsivaizduojamose salose ir netgi gyvūnų pasaulyje. Į šį palaimingąjį amžių jie troško sugrąžinti ir išlepusią bei ydų sugadintą antikinę Graikiją, ir visą žmoniją. Kitaip sakant, mito erdvę norėta galiausiai paversti realybe. Dar tiksliau

kalbant, chaoso užvaldytai realybei norėta „sugrąžinti“ mitinį tvarkos, būtiškumo, saikingumo, moralumo matmenį. Įdomu, kad šiam, iš esmės mito erdvėje tegalimam veiksmui planuotas pakankamai realus įrankis – į aukso amžių graikus ir kitus žmones gali sugrąžinti tik askezė (ἀσκησις).

O kas gi buvo toji kinikų askezė? Šiuolaikiniam vartojimo išlepintam vakariečiui šis terminas reiškia sunkiai suvokiama ir dar sunkiau įvykdomą, todėl ir labai retai aptinkamą dalyką. Askezė paprastai suprantama kaip nuolatinis badavimas, inkvizicinių ispaniškų batų avėjimas, kūno plakimas rumbu ar kitoks marinimas, amžina skastybė ir pan. Ši modernų mitą apie ekstremalų asketišką gyvenimą palaiko bei skleidžia ir populiariosios istorinės fantastikos knygos apie visokius Da Vinčio kodus, būgno odas, paslaptingąsias vakarienes, slaptas religines ir politines organizacijas etc. O patiems kinikams tokia mitologizuota askezės samprata sukeltų tik atlaidžią šypseną. Jie askezę suprato kur kas paprasčiau – pagal esminę senovės graikų kalbos termino *ἄσκησις* reikšmę – „pratybos“.

Taigi kiniškoji askezė buvo tam tikros pratybos. Tai pratybos, stiprinančios tiek kūną, tiek sielą, išlaisvinančios iš aistrų jungo, paruošiančios pagrindinei žmogiškosios prigimties dorybei – saikingumui kaip maksimaliam poreikių apribojimui. Kinikai skyrė dvi askezės rūšis – kūno ir sielos askezę. Abi pratybų rūšys puikiai papildančios viena kitą. Maža to, „viena pratybų rūšis be kitos nepakankama.“¹² Kokias pratybas kinikai skyrė kūnui, o kokias – sielai? Atsakymą pateikia lakoniškas Antisteno fragmentas: „tam, kuris nori tapti dorybingu žmogumi, privalu stiprinti kūną gimnastikos pratimais, o

sielą – išsilavinimu ir auklėjimu.“¹³ Šiame lavinime ir auklėjime daug dėmesio turi būti skiriama mitams apie saikingumą praktikavusius herojus – Heraklį, Tesėją, Odiseją, Anacharsį ir kt. Kūno pratyboms taip pat priskirta tam tikra ištvermės ugdymo praktika – mokymasis iškęsti karštį, šaltį, troškulį ir badą. Atskira kūno pratybų rūšimi laikytas fizinis darbas, kurį kinikai laikė svarbia moraline vertybe. Štai Antistenas nuolatos „įrodinėjo, kad darbas – gėris, pavyzdžiu pasitelkdamas didįjį Heraklį ir Kirą, vieną – iš helėnų, kitą – iš barbarų.“¹⁴

Kinikų įsitikinimu, tik askezė tegali atvesti į aukso amžiaus saikingumą ir kitas dorybes, laikytas tam tikromis saikingumo apraiškomis. Štai pasak nežinomo kinikų autoriaus, „Dorybė pasiekama pratybomis ir, priešingai nei yda, pati savaime neprasisukverbia į sielą.“¹⁵ Patį dorybės pasiekimo procesą kinikai lygino su amatininko meistrystės įgijimu – dorybėje, kaip ir visuose amatuose bei menuose, sėkmę tegalima pasiekti nuolatinėmis pratybomis. Maža to, dorybė reikalaujanti askezės, kuri privalo trukti visą gyvenimą. Mat nebepraktikuojama, nebeugdoma dorybė pamažu ima nebeatsilaikyti prieš aistrų bei malonumų pagundą ir galiausiai užsimiršta bei išnyksta tarsi nebeskaitoma ar atmintyje nebekartojama „Iliados“, „Odisejos“, mitų apie Heraklį, Anacharsį ar kitą saikingąjį herojų eilutė.

KO GALĖTUME PASIMOKYTI IŠ KINIŠKOJO AUKSO AMŽIAUS MITO?

Toks tad kinikų papasakotas mitas apie dar neprarastą aukso amžių, apimantis daug kitų mitų – Prometėjo, He-

raklio, Anacharsio, įsivaizduojamų saikingumo salų, asketiškųjų gyvūnų ir t. t. Taigi kinikai mums papasakojo, perpa-

sakojo ir perinterpretavo daug mitų. Tad pats laikas grįžti prie pradinio ir esminio klausimo – kur šie mitai mus galėtų nuvesti? Tiksliau kalbant, ar jie yra aktualūs ir mūsų gyvenamajame pasaulyje? O jei taip, tai kokią naudą ar, atvirkščiai, žalą mes galėtume iš jų gauti?

Akivaizdu, kad tuose mituose diagnozuojama reali antikinės civilizacijos liga – malonumų pertekliaus vaikymas – neaplenkia ir šiuolaikinės vartotojų civilizacijos. Modernus mokslas, technika, aukštosios technologijos ir telekomunikacijos padaro malonumus lengvai, galbūt netgi pernelyg lengvai prieinamus vartojimui. Malonūs objektai mus nuolatos vilioja iš žurnalų puslapių, televizorių, kino teatrų ir kompiuterių ekranų, daugybę malonumų, tarp jų – net ir pačių pikantiškiausių, galima čia ir dabar užsisakyti telefonu ar internetu ir t. t. Vis dėlto tais malonumais nepasitenkinama, jų norima vis daugiau. Trokštama tobulo malonumų vartojimo, t. y. vartojimo nuolatos, dideliais kiekiais, įtraukiančio vis naujesnius, intensyvesnius, egzotiškesnius malonumus. Toks įvairių medijų ir technologijų maitinamas bei skatinamas tobulo vartojimo idealas ir pažadas iš esmės yra tapęs globaliu moderniuoju aukso amžiaus mito variantu. Šiame mite besiskleidžianti tobulo vartojimo erdvė suprantama kaip laimės, būtiškumo, vertingumo, gėrio, orumo, moralumo pilnatvė. Taigi susiduriame su visiška kinikų aukso amžiaus mito inversija, kurioje laimę užtikrina jau nebe saikingoji sielos ir kūno ramybė bei harmonija, o nuolatinio besaikio vartojimo bei mėgavimosi intencionalumas ir intensyvumas.

Vis dėlto nė vienam mitui ar pasakai nelemta virsti realybe. Nei kinikų propaguotas maksimalus poreikių apribojimas, nei šiuolaikinis tobulo malonumų vartojimo idealas nelems visuotinės laimės ir gerovės. Tenka konstatuoti, jog kinikų išvelgtas smagračio principas puikiai veikia ir mūsų dienomis. Kaip jau minėta, lengvai prieinamo malonumų pertekliaus moderniam žmogui niekada nepakanka – šiuolaikinėje visuomenėje kaip niekad gausu įvairiausių depresijų, psichozijų, neurozių, savižudybių, smurto, rasinės, religinės, etninės, kultūrinės etc. diskriminacijos atvejų. Tad tenka pripažinti, kad nuolatinis vartojimas, nuolatinis malonumų vaikymas, greitas gyvenimo tempas, noras būti, turėti, daryti daugiau ir greičiau sekina ir vargina šiuolaikinį žmogų, neleidžia jam pasitenkinti paprasčiausiais dalykais, jausti gyvenimo džiaugsmo, patirti akimirkos grožio, sėja nuolatinį nerimą ir baimę nespėti, nepavartoti, neturėti. Viena priemonių šiems negerovėms sušvelninti galėtų būti saikingesnio gyvenimo pasirinkimas, kitaip sakant, vartojimo mažinimas. Taip, šiuolaikinis žmogus įpratęs daug norėti, turėti ir vartoti. Bet juk galima tiesiog pabandyti gyventi saikingiau, atsisakant to, kas nėra būtina, neišvengiama, to, ką galima atidėti rytojui, o atėjus rytojui, galbūt ir iš viso atsisakyti. Kiekvienu atveju bent minimalus saikingumas, minimalus vartojimo sumažinimas, tiesiog saiko visame kame jautimas, bent minimaliai pagerintų gyvenimo kokybę, laiduotų daugiau sveikatos, ramybės, pastovumo ir elementaraus džiaugsmo. O ir įvairios globalios bei lokalsios krizės nebebūtų tokios grėsmingos.

Taigi kinikų aukso amžiaus mito siūlytas radikalaus saikingumo vaistas nelabai tiktų šiuolaikinei civilizacijai ir visuomenei. Vaizdžiai kalbant, tai būtų tiesiog per karti ir kieta tabletė pakankamai lepiam šiuolaikinio pasaulio piliečio skrandžiui. Kita vertus, švelnesnė saikingumo forma – saiko visame kame jutimas – galėtų prisidėti prie amžinojo civilizacijos negalavimo sušvelninimo. Tiesa, ne išgydymo, bet bent jau sušvelninimo.

O kaip yra dėl kinikų pasiūlyto kelio, vedančio į saikingumą, – askezės? Gerai žinoma, kad be mokymosi ir pratybų jo-

kioje veikloje negalima pasiekti gero rezultato. Tai tinka ir saikingumui. Tiesa, siekiant nebe maksimalaus poreikių apribojimo, o tiesiog saiko visame kame jutimo, kinikų akcentuotas mokymasis iškęsti šaltį, karštį, badą ir troškulį jau nebetenka ankstesnio aktualumo. Tačiau kūno lavinimas mankšta, išstvermės pratimais ir fiziniu darbu bei sielos lavinimas mokslu ir menais ir šiandien veda į saiko, gyvenimo skonio ir grožio pajautą ir nuostatą. Tad galima teigti, jog kinikų askezė, atėmus iš jos radikalųjį matmenį, gali tapti vienu kelių į šiuolaikiniam pasauliui labai aktualų saikingumą.

UŽSKLANDA

Totalusis kinikų maištas prieš civilizaciją baigėsi nesėkme. Antikinis pasaulis nepasiekė Anacharsio, Heraklio, Kiro, kitų mitinių ar mitologizuotų herojų, taip pat saikingųjų gyvūnų ar asketiškųjų salos „Pera“ gyventojų pavyzdžiais. Jis „negrįžo“ į aukso amžiaus radikalųjį saikingumą. Tad ir šiomis dienomis neverta skubėti „sugražinti“ žmonijos į mitinį aukso amžiaus pasaulį. Prisimenant nesėkmingą kinikų maišto pabaigą, neverta bandyti sugriauti civilizacijos, palikti žmones be ugnies, misti tik figomis, česnakais ir kmynais, vaikščioti jų pačių ko-

jų padų avalyne, nuolat mokytis iškęsti šaltį, karštį, badą, troškulį ir t. t. Neverta dar syki, ir šįsyk visiems laikams, prikalėti prie uolos nelaimingojo Prometėjo. Bet iš aukso amžiaus pasaulio gyventojų pasimokyti saikingumo, išstvermės, sielos ir kūno ramybės, gyvenimo skonio bei grožio pajautos tikrai verta ir teisinga. Tai šių eilučių autorius gali patvirtinti savo asmeniniu pavyzdžiu. Pradėjęs saikingiau gyventi, jis neteko 10 kg svorio ir dabar jaučiasi kur kas sveikesnis, ramesnis, išstvermingesnis ir laimesnis. Ir tai – joks mitas. Tai – gyvenimo realybė.

Literatūra

- ¹ Lukianas iš Samosatės, Susirašinėjimas su Kropnu, VII. Kn. Нахов Исай Михайлович, *Философия киников*. Москва: Наука, 1982, c. 127.
- ² 288-as Diogeno fragmentas: Dionas Chrizostomas, Kalbos, VI kalba, 28. Kn. *Антология кинизма. Антисфен, Диоген, Кратет, Керкид, Дион* (Перевод с древнегреческого языка проф. И. М. Нахова). Москва: Наука, 1996, c. 142.

- ³ 288-as Diogeno fragmentas: Dionas Chrizostomas. Kalbos, VI kalba, 30. Kn. *Антология кинизма*, c. 142.
- ⁴ 287-as Diogeno fragmentas: Dionas Chrizostomas. Kalbos, VI kalba, 25. Kn. *Антология кинизма*, c. 141.
- ⁵ 59-as Antisteno fragmentas: Klemensas Aleksandrietis. Kilimai, II. Kn. *Антология кинизма*, c. 92.

- ⁶ Диоген Лаертский, Жизнеописания и мнения знаменитых философов, книга VI, 2. Кн. *Антология кинизма*, с. 46.
- ⁷ Anacharsio laiškai, V laiškas. Кн. *Антология кинизма*, с. 181.
- ⁸ Anacharsio laiškai, IX laiškas. Кн. *Антология кинизма*, с. 184.
- ⁹ Диоген Лаертский, книга VI, 85. Кн. *Антология кинизма*, с. 72.
- ¹⁰ 286-as Diogeno fragmentas: Dionas Chrizostomas. Kalbos, VI kalba, 21–22. Кн. *Антология кинизма*, с. 141.
- ¹¹ VII Heraklito laiškas Hermodorui, II dalis. Кн. *Антология кинизма*, с. 231.
- ¹² Ten pat.
- ¹³ *Ioannis Stobaei Florilegium*, Recognovit Augustus Meineke, Volumen IV, Lipsiae, sumptibus typis V. G. Teubneri, 1856, p. 198.
- ¹⁴ Диоген Лаертский, книга VI, 2. Кн. *Антология кинизма*, с. 46.
- ¹⁵ *Epistolographi graeci*. Recensuit, recognovit, adnotatione critica et indicibus instruxit Rudolphus Hercher, Parisiis, Editore Ambrosio Firmin Didot, instituti Franciae typographo, 1873, p. 210.